

Климентьев О. П.,

здобувач

Юридичного інституту

Національного авіаційного університету

ВПЛИВ ФОРМИ ДЕРЖАВИ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ

Анотація. У статті автор визначив поняття інформаційної функції держави, її зміст та сутність. Було проаналізовано форми держави за різними критеріями та визначено їх вплив на реалізацію інформаційної політики держави. Наведено аргументи щодо того, що реалізація інформаційної функції держави відбувається оптимально в унітарних демократичних республіках, також було наведено як приклад Україну. Автор зазначив про неможливість реалізації інформаційної функції в тоталітарних та авторитарних країнах та звернув увагу на можливість, проте наявність деяких ускладнень під час її здійснення у федеративних країнах.

Ключові слова: інформаційна функція держави, форма держави, унітарна держава, федеративна держава, республіка, монархія, демократія, авторитаризм, тоталітаризм, суть інформаційної функції держави.

Постановка проблеми. Кожна держава характеризується низкою ознак, серед яких можна окремо виділити її форму та функції. Форма означає зовнішнє оформлення, вираження того чи іншого соціального явища, його змісту. Риси форми держави розкривають сутність організованої державної влади, яка система державних органів існує, які існують форми правління, які взаємозв'язки між окремими органами державної влади, національно-територіальний устрій держави й методи управління державою і суспільством, способи реалізації її функцій тощо. Форма держави є способом її існування і функціонування.

Форма держави визначається національним складом населення, територіальними розмірами країни, історичними й культурними традиціями народу та іншими факторами. Форма держави постійно змінюється і розвивається та постійно змінюється і розвивається й уявлення про неї. Слід також зауважити на тому, що в юридичній літературі не існує єдиного підходу щодо визначення поняття та змісту форми держави.

Сутність держави розкриває її основне призначення, а функції держави взаємопов'язані з тими суспільними відносинами, на які держава намагається активно впливати відповідно до своїх потреб власною політикою. Саме функції держави характеризують суть державного впливу на суспільні відносини. Наголосимо на тому, що під *інформаційною функцією держави* слід розуміти основні напрямки її діяльності, які спрямовані на забезпечення інформаційних інтересів населення та держави в цілому.

Питання форми й функцій держави становить науковий інтерес учених теорії держави і права, а з точки зору інформаційного права дана тема, зокрема вплив форми держави на реалізацію інформаційної функції, є не дослідженою, що і становить її **актуальність**.

Звертаючись у процесі дослідження вищезазначеного питання до праць учених-юристів, зауважимо, що дослідженням деяких його аспектів займалися такі науковці: І.В. Арістова [1], В.А. Ліпкан, В.А. Залізняк [2],

О.В. Кушнір [3], В.Ю. Баскаков [4], М.Ю. Довгань [5], М.І. Дімчогло [6], Л.І. Капінус [7], В.І. Гурковський, О.О. Золотар, Р.А. Калюжний, В.О. Кір'ян, О.В. Кохановська, І.Ю. Крегул, Г.М. Красноступ, Ю.Є. Максименко, П.Є. Матвієнко, Н.Б. Новицька, А.М. Новицький, О.П. Світличний, І.М. Сопілко, К.Г. Татарникова, В.С. Цимбалюк, К.П. Череповський, М.Я. Швець, О.В. Шепета та інші.

Формулювання мети і завдань статті. Зазначені автори розкривають сутність, характеристики, чинники й окремі аспекти інформаційних відносин, окрема увага приділяється питанням кодифікації та систематизації інформаційного законодавства, проте залишене поза науковою увагою питання впливу форми держави на реалізацію інформаційної функції держави. Це обумовлює формування мети статті та постановки завдання дослідження, яке полягає у з'ясуванні сутності інформаційної функції держави, її змісту та визначення впливу форми держави на реалізацію інформаційної функції держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді під *формою правління* розуміється сукупність таких елементів, як форма територіального устрою, правління та режим. Різноманітність держав також відображається й на реалізації її функцій, зокрема інформаційної.

Виходячи з положень теорії держави і права, визначаємо *форму правління* як структуру й повноваження вищих органів державної влади, порядок їх утворення й характер взаємовідношень між ними, ступінь і форми участі громадян у формуванні вищих органів влади, ступінь впливу населення на прийняття державних рішень, тривалість повноважень і характер змінюваності вищих органів влади, способи легітимізації державної влади. Тобто дана категорія показує, хто і як править у державі, в чітких інтересах здійснюється влада [8, с. 106]. За формою державного правління всі держави поділяються на монархії та республіки. Для визначення впливу форми правління на реалізацію інформаційної функції держави необхідно зупинитися на основних ознаках монархії та республіки як різновиду.

Для монархії характерні наступні ознаки: монарх персоналізує владу, під час здійснення внутрішньої та зовнішньої політики виступає як глава держави; монарх здійснює одноособове правління, тобто може прийняти до свого розгляду будь-яке питання; владні повноваження монарха поширюються на всі сфери суспільного життя; влада монарха є безстроковою, формально незалежною; монарх не несе юридичної та політичної відповідальності перед своїми підданими за прийняті рішення [8, с. 107].

Беручи до уваги дані ознаки, можемо резюмувати, що за монархічної форми правління реалізація інформаційної функції держави буде обмежена лише інтересами монарха, а у випадку необмеженої монархії можлива, на нашу думку, відсутність даної функції, оскільки *сутність інформаційної функції* полягає в організації й забезпеченні системи створення, збирання, одержання, використання, поширення, зберігання, охо-

рони, захисту інформації, а також активна участь держави в особі її представницьких органів (одноособного монарха) в розвитку світового інформаційного простору, встановлення режиму використання інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами шляхом здійснення відповідної інформаційної політики. Ще одним підтвердженням нашої думки є те, що найчастіше монарх, здійснюючи одноособове правління, встановлює обмеження прав громадян своєї країни, зокрема права на доступ до інформації. Як приклад можемо навести Китай. Крім закриття більше ніж мільйона порнографічних сайтів, під повною або частковою забороною опинилося декілька надзвичайно популярних ресурсів, зокрема соціальна мережа Facebook, сервіс мікроблогів Twitter та відеохостинг YouTube [9].

Більша можливість дотримання інформаційних прав людини і громадянина, а також реалізації інформаційної функції держави, на нашу думку, існує за обмеженої (конституційної) монархії, оскільки влада монарха тією чи іншою мірою обмежується конституцією та повноваженнями певних державних органів.

Ще одним різновидом держав за формою правління є республіка, яка характеризується наступними ознаками: виборність на певний строк глави держави та інших вищих органів державної влади; здійснення державної влади на підставі її розподілу на законодавчу, виконавчу, судову; наявність складної структури вищих державних органів влади та чітке законодавче визначення їх повноважень; наявність у всіх вищих державних органів державновладних повноважень; одноособове або колегіальне прийняття рішень; юридична відповідальність представників державної влади за свої дії та прийняті рішення шляхом застосування до них спеціальної процедури; верховенство та обов'язковість рішень вищих державних органів для всіх інших органів [8, с. 107]. Серед позитивних рис впливу даної форми правління на реалізацію інформаційної політики слід зазначити те, що глава держави є відповідальним перед народом, органи законодавчої влади формуються народом шляхом вираження останніми своїх інтересів у проведенні більш активної політики в тій чи іншій сфері. Недоліком президентської республіки є те, що вона має тенденцію до президентського авторитаризму, тобто широкі повноваження президента можуть призвести до надмірної централізації й узурпації влади, а також зловживання нею. Недоліком парламентської республіки є те, що в ній за багатопартійної системи, коли не вдається сформувати парламентську більшість, практично неможливо проводити цілеспрямовану державну політику й реалізовувати інформаційну функцію держави, що у свою чергу призводить до чисельних криз та відставки уряду.

Наступним критерієм поділу держав є територіальний устрій, який характеризує адміністративно-територіальний устрій і взаємовідносини між окремими її складовими.

Простим (унітарним) державам притаманні такі риси: єдина конституція, дія якої поширюється на всю територію країни; єдина система державного апарату, що поширює свої повноваження на територію всієї країни, на всіх громадян (єдині глава держави, законодавчі, виконавчі й судові органи влади); єдина система права і система законодавства; у міжнародних відносинах держава постає єдиним цілим [10, с. 215].

Наявність однієї конституції означає існування єдиної державної політики (інформаційна не виключення), яка буде закріплена в конституції та інших нормативно-правових актах. Унітарній державі притаманна єдність як усередині країни, так і за її межами, проте навіть тоді вона діє як єдине ціле,

незважаючи на наявність у складі своєї території автономних утворень.

За територіальним устроєм держава може бути й федерацією, якій притаманні такі ознаки: наявність конституції федерації в цілому і конституції в кожного з її суб'єктів і, відповідно, системи законодавства всієї федерації та системи законодавства в її суб'єктів; існування громадянства як всієї федерації, так і громадянства її суб'єктів; у міжнародних відносинах може виступати як федерація в цілому, так і кожен з її суб'єктів [10, с. 215]. Територіальна різноманітність держави також спричинятиме і різноплановість здійснення інформаційної функції держави кожним окремим її суб'єктом, що може бути як узгоджено із загальнофедеративною конституцією та іншим законодавством, так і визначено цілком індивідуально.

Вивчення не лише форм державного правління або устрою, а й методів і способів, за допомогою яких держава здійснює свою владу, сукупність яких утворює політичний режим, стає об'єктивно необхідним для комплексного розуміння форми держави та визначення її впливу на реалізацію інформаційної політики.

Державний режим – це характеристика форми держави, що вказує на сукупність методів, прийомів, способів і засобів, якими здійснюється влада в державі. Основні режими виділяють на основі таких критеріїв: ступінь врахування інтересів народу під час здійснення державної влади; ступінь участі народу в державному управлінні; ступінь колегіальності у прийнятті офіційних рішень; ступінь політичного й ідеологічного плюралізму та існування опозиції владі; ступінь обмеження проявів протиправного насильства з боку держави щодо громадян; ступінь забезпеченості прав і свобод людини і громадянина; переважаючі методи здійснення державної влади тощо.

На сьогоднішній день державний режим існує у вигляді поділу на два види – демократичний і недемократичний. Кожен із них може поділятися на окремі різновиди. Так, сучасні недемократичні режими поділяються на тоталітарні, авторитарні, військово-диктаторські тощо.

Демократичний режим заснований на визнанні принципу рівності і свободи всіх людей, принципу народного суверенітету, рівної й вільної участі народу у формуванні державного апарату, в управлінні державою та реалізації інформаційної функції держави. Надаючи своїм громадянам широкі права і свободи, *демократична держава* не обмежується лише їх проголошенням, вона всебічно їх забезпечує за допомогою системи юридичних та загальносоціальних гарантій [11, с. 68]. Оскільки змістом інформаційної функції держави є діяльність у сфері забезпечення основних прав, свобод і відповідальності суб'єктів права, які беруть участь в інформаційних процесах та інформатизації, то за демократичного режиму відбуватиметься, на нашу думку, найбільш усестороннє закріплення, реалізація й захист інформаційних прав людини і громадянина. Серед суб'єктів як основних учасників інформаційних правовідносин слід зазначити фізичних осіб, юридичних осіб, об'єднання громадян та суб'єктів владних повноважень.

Тоталітарний режим характеризується всебічним і всеохоплюючим контролем держави над суспільством, підкоренням останнього державою, наявністю загальнообов'язкової державної ідеології та репресивних методів управління. Тоталітарний режим вирізняється, як правило, наявністю однієї офіційної ідеології, що формується й задається політичною партією, політичним лідером, вождем народу. За тоталітаризму встановлюється абсолютний контроль над усіма сферами

життя суспільства. Контроль пронизує навіть сферу особистого життя людей, однак відповідно до міжнародного права визнається принцип поваги прав і свобод людини. Майже всі країни дотримуються положення про примат міжнародного права. Інформація особистого характеру повинна бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, як це закріплено в законодавстві України. За тоталітаризму для здійснення державної політики використовується метод примусу, частіше за все – військового. Методи здійснення функцій держави досить різноманітні. До методів здійснення державних функцій у найзагальнішому вигляді відносять переконання, заохочення і примус [11, с. 68]. На нашу думку, під час здійснення інформаційної функції відбувається поєднання цих методів, проте без використання силових засобів. Крім названих методів, інформаційній функції держави притаманний метод інформаційного впливу, оскільки держава через засоби масової інформації інформує населення про прийняті нормативно-правові акти, державні рішення, формує громадську думку, цілеспрямовано регулює інформаційні потоки тощо. Інформація посередньо-регулятивно впливає на свідомість, поведінку людей.

Авторитарний режим проявляється в дещо інших формах. Цей режим відрізняє концентрація влади в руках одного чи кількох органів державної влади, можливість застосування насильства, невідконтрольність влади, відсутність рівних, таємних і демократичних виборів державних органів.

Особистість в авторитарній державі фактично не може повною мірою користуватися правами і свободами, навіть якщо вони і проголошуються формально, оскільки відсутні їхні гарантії. Найчастіше проголошується пріоритет інтересів держави над особистими [11, с. 69].

Беручи до уваги вищезазначений перелік, здійснимо аналіз форми української держави та визначимо її вплив на реалізацію інформаційної політики. Загалом зазначимо, що Україна є унітарною, демократичною республікою. Зважаючи на ці риси, ще раз акцентуємо увагу на тому, що Україна здійснює активну політику з метою реалізації інформаційної політики. Перш за все, не лише проголошено, а й передбачено гарантії дотримання права людини на доступ до інформації, яке в сукупності своїх правомочностей і сприяє реалізації інформаційної політики.

По-друге, розроблено і внесено на розгляд проект закону «Про концепцію державної інформаційної політики», що також характеризується наявністю в ньому норм демократичного характеру (забезпечення захисту права кожного на інформацію, свободи вираження поглядів, сприяння міжнародному співробітництву в інформаційній сфері та утвердження інформаційного суверенітету України тощо [12]).

Єдність інформаційного простору України підтверджується тим, що навіть за наявності у складі України автономного утворення – АР Крим, законодавство останнього в усіх сферах підпорядковується загальнодержавному.

В Україні також гарантуються відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання й захисту інформації [13], що сприяє реалізації інформаційної функції держави.

Функції держави виражають соціальну природу держави і конкретизують її суть. Залежно від того, які невідкладні проблеми і стратегічні завдання необхідно вирішувати суспільству, встановлюються функції держави.

Наприклад, за тоталітарної форми політичного режиму державна політика переважно спрямована на підтвердження державної могутності, а не на забезпечення реалізації інформаційної функції, те саме можна сказати і про авторитаризм.

Також буде відбуватися насадження певної ідеології, зокрема, через інформування населення лише «потрібною» інформацією за допомогою засобів масової інформації, які будуть підпорядковуватися главі держави чи керівній політичній силі, відбуватися монополізація ринку інформаційних послуг.

Основними правовими формами реалізації інформаційної функції держави можна назвати діяльність уповноважених державних органів у межах визначеної законодавством компетенції, однак за абсолютної монархії такі органи або взагалі відсутні, або чітко підпорядковані главі держави та не мають у своїх повноваженнях забезпечення державної інформаційної політики.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можемо резюмувати, що оскільки сутність інформаційної функції держави полягає в забезпеченні людини і громадянину права на доступ до інформації, інформаційної відкритості тощо, оптимальною для реалізації інформаційної функції держави за формою буде демократична унітарна республіка. Дане положення було підтверджене аргументами, наприклад, за тоталітарного й авторитарного режиму відбувається нехтування правами людини і втручання в особисте життя; за монархічного правління влада здійснюється одноособово та без врахування інтересів народу; федеративна держава характеризується значною різноманітністю за складом, а це може також викликати потреби під час визначення уніфікованої державної політики та спрямування дій на реалізацію інформаційної функції держави.

Література:

1. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.В. Арістова. – Х., 2002. – 39 с.
2. Ліпкан В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / В.А. Ліпкан, В.А. Залізник ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
3. Ліпкан В.А. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми : монографія / В.А. Ліпкан, О.В. Кушнір / за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2013. – 376 с.
4. Ліпкан В.А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : монографія / В.А. Ліпкан, В.Ю. Баскаков ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2013. – 344 с.
5. Ліпкан В.А. Адміністративна відповідальність за порушення порядку державної закупівлі товарів, робіт і послуг : монографія / В.А. Ліпкан, М.Ю. Довгань ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2013. – 304 с.
6. Ліпкан В.А. Консолідація інформаційного законодавства України : монографія / В.А. Ліпкан, М.І. Дімчогло ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2014. – 408 с.
7. Капинус Л.И. Содержание права человека и гражданина на доступ к информации / Л.И. Капинус // Закон и жизнь : междунар. науч.-практ. правовой журнал. – Молдова, 2013. – С. 57–61.
8. Кириченко В.М., Куракін О.М. Теорія держави і права: модульний курс : навч. посібник / В.М. Кириченко, О.М. Куракін. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 264 с.
9. У Китаї черговий раз посилять Інтернет-цензуру. – Дата публікації 28.07.2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/2977>.
10. Теорія держави і права. Академічний курс [текст] : підручник / О.В. Зайчук [та ін.] ; ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
11. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навч. посібник / К.Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
12. Про Концепцію державної інформаційної політики : проект Закону України від 12 червня 2009 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/doc2.nsf/link1/JF3LK00A.html>.
13. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

Климентьев А. П. Влияние формы государства на реализацию информационной функции

Аннотация. В статье автор определил понятие информационной функции государства, ее содержание и сущность. Были проанализированы формы государства по различным критериям и определено их влияние на реализацию информационной политики государства. Приведены аргументы относительно того, что реализация информационной функции государства происходит оптимально в унитарных демократических республиках, также была приведена как пример Украина. Автор указал на невозможность реализации информационной функции в тоталитарных и авторитарных странах и обратил внимание на возможность, но наличие некоторых осложнений при ее осуществлении в федеративных странах.

Ключевые слова: информационная функция государства, форма государства, унитарное государство, федеративное государство, республика, монархия, демократия, авторитаризм, тоталитаризм, суть информационной функции государства.

Klymentjev O. The impact of the state on the realization of information function

Summary. In the article the author defined the influence of the form of the state at realization of information function of the state.

The nature of the information functions of the state discloses in ensuring of person's and citizen's rights on access to information, transparency of information and so on, and, as it was already said, optimal for the implementation of the information functions of the state is a unitary democratic republic. This position was confirmed by the arguments, e.g. by totalitarian and authoritarian regimes there is a contempt of person's and citizen's rights and invasion into private life, in the monarchy power is exercised individually and without regard to the interests of the people, a federal state is characterized by considerable diversity in composition, but it can also cause needs in unified defining of the public policy and directing of the actions at the implementation of the information function of the state.

Key words: information function of the state, form of the state, a unitary state, federal state, republic, monarchy, democracy, authoritarianism, totalitarianism, essence of the information function of the state.